

Beata Stypułkowska

Wyższy Instytut Teologiczny im. NMP Stolicy Mądrości w Częstochowie
stypulkowska.czyst@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8978-7190

Ikona Chrztu Pańskiego w katechezie biblijnej

The Baptism of the Lord Icon in Biblical Catechesis

Abstract: The article deals with the issue of using icons in catechetical biblical interpretation. The Baptism of the Lord icon can be used at the stage of theological understanding, which includes biblical, doctrinal, and liturgical context. The passages about St. John the Baptist and the Jordan River are important in the biblical context. St. John the Baptist is regarded as the lamp, the voice, and the friend of the bridegroom. He is also shown in relation to the prophet Elijah who was to come. As far as the doctrinal context is considered, John Paul II's catecheses dealing with the baptism of Jesus in the Jordan River are important, along with the new Luminous Mysteries of the Rosary. The liturgical context points out the connection between the Feast of the Baptism of our Lord and the Epiphany. The article, coming within the range of material catechetics, is intended mainly for the researchers in the field of catechetics who are interested in programming of catechesis.

Keywords: the Baptism of the Lord icon, biblical catechesis, material catechetics

Abstrakt: Niniejszy artykuł podejmuje problematykę wykorzystania ikon w katechetycznej interpretacji biblijnej. Ikonę Chrztu Pańskiego można wykorzystać

na etapie zrozumienia teologicznego, który zawiera kontekst biblijny, doktrynalny i liturgiczny. W kontekście biblijnym ważne będą teksty o św. Janie Chrzcicielu i o rzece Jordan. Jan Chrzciciel jest rozpatrywany jako lampa, głos i przyjaciel oblubieńca oraz w odniesieniu do Eliasza, który miał przyjść. W kontekście doktrynalnym ważne są katechezy Jana Pawła II, które podejmują tematykę chrztu Jezusa w Jordanie oraz nowe tajemnice światła w różańcu. W kontekście liturgicznym wskazywany jest związek święta Chrztu Pańskiego z Epifanią. Niniejszy artykuł, wchodzący w zakres katechetyki materialnej, przeznaczony jest głównie dla katechetów interesujących się programowaniem katechezy.

Słowa kluczowe: ikona Chrztu Pańskiego, katecheza biblijna, katechetyka materialna

1. Wprowadzenie

Niniejszy artykuł podejmuje problematykę wykorzystania ikon w katechetycznej interpretacji biblijnej. Katechetyczna interpretacja biblijna, obejmując etapy zrozumienia wyrazowego, teologicznego i egzystencjalnego¹, może odnieść się do interpretacji ikonograficznej przy zrozumieniu teologicznym perykopy. We wcześniejszych publikacjach zwrócono uwagę na to, że w katechezie biblijnej można wykorzystywać przekaz ikonograficzny². Dotyczy to zwłaszcza ikon przedstawiających wydarzenia biblijne. Ikony są „pisane” według ustalonego kanonu, dlatego też zawierają pewne konkretne wskazówki wzbogacające interpretację teologiczną biblijnych wydarzeń i pomagają również wysnuć wnioski egzystencjalne.

¹ B. Stypułkowska, *Biblijna formacja katechetów*, Częstochowa 2015, s. 279–314.

² Pojawiają się prace na temat wykorzystania przekazu ikonograficznego w katechezie – zob. np.: L. Potyrała, *Ikona. Katechetyczna funkcja ikony*, Kraków 1998 (odnośnie do katechezy biblijnej zob. zwłaszcza s. 26–30) oraz A. Tomaszewska, *Ikona w katechezie*, Częstochowa 2003, mps (praca magisterska pisana na seminarium z katechetyki pod kierunkiem ks. bpa prof. dra hab. Antoniego Długosza w Instytucie Teologicznym w Częstochowie, przedstawiona na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie). A. Tomaszewska przedstawia analizę wybranych ikon, ukazując związek między przekazem ikonograficznym a Pismem Świętym, oraz podaje przykłady zastosowania ikon w katechezie interpretacyjnej w klasach licealnych w trzecim członie katechezy – tamże, s. 55–171. O wykorzystaniu ikony w katechezie biblijnej zob. również: B. Stypułkowska, *Perykopa o przemienieniu Pańskim w katechezie biblijnej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 34 (2006), s. 180–184; też, *Ikona Bożego Narodzenia w katechezie biblijnej*, (w druku).

Zręby kanonu ikonograficznego zostały określone pod koniec VII w.³ Wypracowanie specyficznego kanonu malarskiego i zespołu reguł, które ściśle obowiązywały ikonografa, zabezpieczało ikonę przed subiektywną pobożnością. Nie dopuszczano jakiegokolwiek dowolności. Artysta wykorzystywał tradycyjne wzory, posługując się tzw. przewodnikiem ikonografów, i tworzył kolejne wersje konkretnej ikony⁴, które w myśl Soboru Nicejskiego II, ostatniego soboru w pełni uznawanego zarówno przez Kościół katolicki, jak i Kościół prawosławny, miały być zgodne z przekazem Ewangelii⁵. Ikony biblijne mogą w sposób obrazowy przedstawić ważne prawdy teologiczne, dlatego są cennym źródłem dla katechezy. Mogą być wykorzystane przy katechetycznej interpretacji biblijnej⁶, która zakłada omawianie tekstów z Pisma Świętego według trzech etapów. Pierwszym etapem jest zrozumienie wyrazowe, drugim – zrozumienie teologiczne, trzecim – zrozumienie egzystencjalne. Ikona może być wykorzystana przy zrozumieniu teologicznym wydarzenia biblijnego, które zawiera kontekst biblijny, doktrynalny i liturgiczny.

Niniejszy artykuł, wchodzący w zakres katechetyki materialnej, przeznaczony jest głównie dla katechetów interesujących się programowaniem katechezy, jak również dla katechetów realizujących tematy związane z chrztem Pańskim.

2. Opis ikony Chrztu Pańskiego

Na ikonie Chrztu Pańskiego w centrum ukazana jest postać nagiego Chrystusa jako młodzieńca zanurzonego w Jordanie. Naga postać symbolizuje nowego Adama, wolnego od grzechu⁷. Po lewej stronie na brzegu znajduje się głęboko pochylony Jan Chrzciciel, który prawą ręką dokonuje chrztu, kładąc ją na głowie Chrystusa. Gest położenia ręki na głowie był powszechnie stosowany w sztuce

³ Dokładnie określił je synod trulański w 692 r. – zob. na ten temat: A. Frejlich, *Ikona*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, k. 8–9; T.D. Łukaszuk, *Obraz święty – ikona w życiu, w wierze i w teologii Kościoła. Zarys teologii świętego obrazu*, Częstochowa–Jasna Góra-Skałka 1993, s. 39–45.

⁴ P. Evdokimov, *Prawosławie*, przeł. J. Klinger, Warszawa 1986, s. 289–290; A. Frejlich, art. cyt., k. 9. Zob. również: B. Falczyk, *Hermeneja*, [w:] *Encyklopedia katolicka...*, k. 769–770. Na temat kanonu i korzystania z niego zob.: S. Bułgakow, *Ikona i kult ikony. Zarys dogmatyczny*, przekład i oprac. H. Paprocki, Bydgoszcz 2002, s. 65–68.

⁵ Zob. Sobór Nicejski II (787), *Dekret wiary*, n. 13, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. 1: (325–787), układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 337. Zob. również T.D. Łukaszuk, dz. cyt., s. 154–160.

⁶ B. Stypułkowska, *Biblijna formacja katechetów...*, s. 279–314.

⁷ M. Janocha, *Ikona grafia święt Pańskich*, [w:] *Chrystus wybawiający. Teologia świętych obrazów*, red. A.A. Napiórkowski, Kraków 2003, s. 235.

wczesnochrześcijańskiej w scenach błogosławieństwa, uzdrawiania i przekazywania nadprzyrodzonych łask. Gest nałożenia ręki przez Jana Chrzciciela na Chrystusa podkreślał fakt, iż w momencie chrztu Duch Święty zstąpił na Jezusa, mimo że ten gest nie wynikał z lektury Nowego Testamentu, który dostarcza niewiele informacji o sposobie udzielania chrztu czy to przez Jana Chrzciciela, czy to przez apostołów⁸. Typ ikonograficzny stworzony dla wyobrażenia chrztu Chrystusa stosował gest nakładania ręki nie dlatego, że był on istotny dla obrzędu, ale dlatego, że oznaczał zstąpienie Ducha Świętego⁹. Z nieba w postaci gołębiczy zstępuje Duch Święty¹⁰. Na przeciwległym brzegu rzeki pojawiają się aniołowie, najczęściej w liczbie trzech¹¹. Jest to motyw Abrahamowych gości¹², który z czasem przerodził się w motyw Trójcy Przenajświętszej¹³, zwanej Trójcą Starego Testamentu lub Gością u Abrahama¹⁴. W ten sposób teofania znad Jordanu powiązana jest na ikonie Chrztu z dogmatem o Trójcy Przenajświętszej, który jest jeszcze inaczej zasygnalizowany przez dosięgający Chrystusa z nieba promień, na linii którego dostrzegamy całą Trójcę: u samej góry niebieskie półkole symbolizujące transcendencję Ojca, a między Ojcem a Synem gołębicą, która jest symbolem Ducha Świętego¹⁵. Rzeka Jordan wypływająca spomiędzy pagórków nad głową Jezusa rozszerza się na dole u Jego stóp. Jordan niekiedy przyjmuje postać zamkniętego owalnego basenu, nasuwając skojarzenie z otchłanią, która jest figurą sadzawki chrzcielnej¹⁶. Tłem epifanii są dwa wznoszące się po bokach pagórki, oznaczające dwie natury Chrystusa¹⁷.

Na ikonie Chrztu Pańskiego dominuje złoty kolor, który na ikonach zajmuje pierwsze miejsce w hierarchii kolorów. Jest to jednocześnie kolor i światło. Złoto oznacza jasność Bożej chwały, światłość niestworzoną. Złoto, jako najcenniejszy materiał na ziemi, służy do wyrażenia tego, co najcenniejsze w świecie ducha. Złote tło służy do wyrażenia świętości¹⁸. Mimo że Jezus jest ukazany

⁸ Ch. Walter, *Sztuka i obrządek Kościoła bizantyńskiego*, przeł. K. Malcharek, Warszawa 1992, s. 150.

⁹ Tamże, s. 152.

¹⁰ N. Miazhevich, J.P. Strumiłowski, *Ikon y zbawienia. Słowo, światło, kontemplacja*, Kraków–Tyniec 2017, s. 156.

¹¹ M. Janocha, art. cyt., s. 233.

¹² Rdz 18.

¹³ M. Bielawski, *Blask ikon*, Kraków 2005, s. 65. Najbardziej znaną ikoną tego typu jest ikona Trójcy Świętej Andrieja Rublowa (XV w.) nazywana „ikoną nad ikonami”, znajdująca się obecnie w Galerii Trietiakowskiej w Moskwie – zob. B. Standaert, *Ikona Trójcy Andrieja Rublowa*, Bydgoszcz 2002, s. 9.

¹⁴ M. Bielawski, *Blask ikon...*, s. 128. Jest to obecnie jedyne dopuszczalne dla ikonopisów w Kościołach wschodnich przedstawienie Trójcy Przenajświętszej – zob. na ten temat: S. Bułgakow, dz. cyt., s. 83–84, zwłaszcza przypis tłumacza nr 94, s. 84.

¹⁵ N. Miazhevich, J.P. Strumiłowski, dz. cyt., s. 156.

¹⁶ M. Janocha, art. cyt., s. 234.

¹⁷ Tamże, s. 235.

¹⁸ I. Jazykowa, *Świat ikon*, przeł. H. Paprocki, Warszawa 1998, s. 31–32.

jako święty i bez grzechu, jest bez mandorli, a Jego obnażenie jest podobne do obnażenia na ikonie Ukrzyżowania¹⁹. Ikona Chrztu bowiem nawiązuje do śmierci krzyżowej, którą chrzest antycypuje²⁰.

Ikona Chrztu Pańskiego w katechezie biblijnej może stać się punktem wyjścia do analizowania wydarzenia nad Jordanem, o którym wspominają wszystkie Ewangelie. Wykorzystując przekaz ikonograficzny, wyróżniamy osoby występujące w tekście biblijnym oraz główne tematy teologiczne. Katecheza biblijna oparta na obrazie zwróci uwagę na inny kontekst biblijny niż przy analizie tekstu. Jest to główny powód skłaniający do wykorzystania ikon w katechezie.

3. Kontekst biblijny wydarzenia Chrztu Pańskiego

Ikony Chrztu Pańskiego można zastosować przy etapie zrozumienia teologicznego wydarzenia biblijnego, który zawiera kontekst biblijny, doktrynalny i liturgiczny. Ikona Chrztu Pańskiego w centrum ukazuje nagiego Jezusa stojącego w Jordanie, a z boku unieżonego Jana Chrzciciela. Katechetycznym kontekstem biblijnym dla chrztu Jezusa w Jordanie jest przejście Izraelitów przez Jordan podczas zdobywania Ziemi Obiecanej²¹ oraz teksty dotyczące Jana Chrzciciela zawarte we wszystkich Ewangeliach.

Jan Chrzciciel jest ważną postacią występującą we wszystkich czterech Ewangeliach. Wzmianki o nim są jedną z pierwszych zbieżności między poszczególnymi Ewangeliami²². Dla katechezy biblijnej najważniejsze jest to, co Jezus powiedział o Janie Chrzcicielu, i to, co on sam o sobie mówił. Jezus nazwał Jana „lampą, która płonie i świeci”²³, oraz połączył jego osobę z Eliaszem, który miał przyjść w czasach ostatecznych²⁴. Sam Jan Chrzciciel nazwał siebie „głosem wołającym na pustyni”²⁵ oraz przyjacielem oblubieńca²⁶.

Lampa, która płonie i świeci, przywołuje na myśl światło. Jezus jest źródłem światła. Jan Chrzciciel jest tylko świadkiem światła²⁷, tak jak ci, którzy

¹⁹ Wcześniejsze ikony przedstawiały triumf Chrystusa na krzyżu. Dopiero ok. XI w. zaczęto przedstawiać Chrystusa nagiego, z pochyloną głową, co dzisiaj stanowi klasyczny typ tej ikony – zob. L. Bastiaansen, *Ikony Wielkiego Tygodnia. Teologia i symbolika ikon*, przeł. T. van-Loo Jaroszyk, Kraków 2005, s. 38–41; P. Evdokimov, *Sztuka ikony. Teologia piękna*, tłum. z j. francuskiego M. Żurowska, Warszawa 1999, s. 258–259.

²⁰ M. Bielawski, *Blask ikon...*, s. 64.

²¹ Joz 3.

²² P.L. Shuler, *Jan Chrzciciel*, [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 431.

²³ J 5, 35.

²⁴ Mt 17, 10-13; Mk 9, 11-13.

²⁵ J 1, 19-23.

²⁶ J 3, 27-29.

²⁷ J 1, 6-8.

chodzą w świetle²⁸, ale sami nie są światłem²⁹. W serii świadectw o sobie samym³⁰ Jezus zauważa, że jeśli przywódcy żydowscy posłuchaliby świadectwa Jana – „lampy, co płonie i świeci” (J 5, 35) – to przyjęliby znacznie obszerniejsze świadectwo czynów Jezusa, Mojżesza i Pisma, a także samego Ojca. W takim wymiarze, w jakim je odrzucili, to oni, a nie Jezus, podlegają sądowi³¹. Motyw światła w odniesieniu do Chrystusa występuje w dwóch kandykach u św. Łukasza, które są wykorzystane w codziennej liturgii godzin (jutrzni i komplecie). W kandyku Zachariasza mowa jest o Wschodzącym Słońcu, które zajaśnieje tym, co w mroku i cieniu śmierci mieszkają³², a w kandyku Symeona mowa jest o świetle na oświecenie pogan³³. Słowa „wschodzące Słońce” mogą oznaczać Boga jako Słońce Sprawiedliwości³⁴ w Ml 3, 20³⁵, prorok Malachiasz wskazuje również na to, że Mesjasza poprzedzi Eliasz³⁶. Natomiast światło dla pogan głosi prorok Izajasz³⁷.

W Ewangeliach można dostrzec wiele powiązań między Janem a Eliaszem³⁸. Jan ukazany jest jako asceta działający w pobliżu Jordanu³⁹, wielu ludzi łączyło Jana, Jezusa i Eliasza⁴⁰, postać Jana przypominała Eliasza⁴¹. Po Przemienieniu na górze Tabor⁴², w czasie którego Bóg potwierdził synostwo Jezusa i objawił się Eliasz, Jezus połączył Jana Chrzciciela z Eliaszem⁴³.

Określenie Jana jako głosu wołającego na pustyni: „Prostujcie drogę Pańską” przywodzi na myśl czasy wyzwolenia zapowiadane przez proroka Izajasza⁴⁴. Czas wyzwolenia natomiast związany jest z królowaniem Boga i sądem. Jan Chrzciciel mógł podzielać powszechną wówczas opinię, że Sąd Ostateczny

²⁸ Por. J 12, 35; 1 J 1, 7.

²⁹ C. Hartsock, *Światło i ciemność*, [w:] *Słownik nauczania Jezusa oraz tematów czterech Ewangelii*, red. J.B. Green, J.K. Brown, N. Perrin, Warszawa 2017, s. 789.

³⁰ J 5, 30-47.

³¹ S.A. Cummins, *Jan Chrzciciel*, [w:] *Słownik nauczania Jezusa...*, s. 304.

³² Łk 1, 79; *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 1: *Okres Adwentu, Okres Bożego Narodzenia* (LG), Pallottinum, Poznań 1982, s. 580.

³³ Łk 2, 32; LG, s. 931.

³⁴ Niektórzy egzegeci sugerowali, że możemy mieć tutaj do czynienia z grecką grą słów odnoszącą się do Mesjasza, który w Starym Testamencie jest zarówno odroślą, jak i gwiazdą – C.S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, red. naukowa wyd. polskiego K. Bardski, W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 127.

³⁵ Por. Ps 84, 11.

³⁶ Ml 3, 23.

³⁷ Iz 42, 6; 49, 6; 51, 4.

³⁸ S.A. Cummins, art. cyt., s. 302.

³⁹ Mt 3, 4; Mk 1, 6; por. 2 Krl 1, 8.

⁴⁰ Mt 14, 1-2; Mk 6, 14-16; Łk 9, 7-9.

⁴¹ Mk 6, 17-29; por. 1 Krl 17-19; 2 Krl 1-2.

⁴² Mt 17, 1-9; Mk 9, 2-10; Łk 9, 28-36.

⁴³ Mt 17, 10-13; Mk 9, 11-13.

⁴⁴ Iz 40, 1-11.

nadejście w postaci rzeki ognia, przez którą każdy będzie musiał przejść. Uprzedzając ten bliski sąd, Jan wzywał wszystkich do przyjęcia chrztu, aby oczyścić się z grzechu w rzece Jordan⁴⁵. Jordan jest to główna rzeka Palestyny. Izraelici musieli ją przekroczyć⁴⁶, by wejść do Ziemi Obiecanej⁴⁷. Jordan jest najniższą położoną rzeką świata, która przez większą część swojego biegu płynie znacznie poniżej poziomu morza⁴⁸. Kiedy Jezus nakazał Janowi, by Go ochrzcił, zrównał się z innymi i wszedł do kręgu ludzi grzesznych⁴⁹, mimo iż sam nie miał grzechu. Potęguje to jeszcze bardziej zanurzenie się w Jordanie, najniższej położonej rzece świata. Położenie Betanii po drugiej stronie Jordanu⁵⁰, gdzie Jan udzielił chrztu Jezusowi, pozostaje nieznanne, chociaż tradycyjnie uważa się, że leżała ona w miejscu dzisiejszego El-Mughtas, 10 kilometrów na północ od Morza Martwego⁵¹. Bóg, który wyprowadził Izrael z Egiptu i przeprowadził go przez Jordan, stwarza teraz nowy lud, przeprowadzając go przez wody chrztu w tej samej rzece⁵². Orędzie radykalnego nawrócenia znajdowało wyraz w obrzędzie zanurzenia, który zmywał grzech i dawne życie człowieka. Ci, którzy wynurzali się z wody, byli jak nowo narodzeni⁵³ albo jak ci, którzy przechodzili ze śmierci do życia⁵⁴. Jezus, mówiąc o własnym chrzcie⁵⁵, nie mówił o nim jako o wydarzeniu z przeszłości, ale jako o metaforze swojej zbliżającej się śmierci⁵⁶. W Księdze Izajasza zostało zapowiedziane eschatologiczne wylanie Ducha Świętego⁵⁷ związane z pustynią⁵⁸. Chrzt Jezusa związany z wylaniem Ducha Świętego jest namaszczeniem Mesjasza, który o sobie może powiedzieć: „Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie” (Łk 4, 18)⁵⁹.

Natomiast określenie „przyjaciel oblubieńca” przywołuje na myśl słowa Jana o tym, że nie jest godzien rozwiązać rzemyka u sandała Jezusa⁶⁰. Najpierw chodzi o pokorę Jana, który nie uważa się za godnego do posługi wykonywa-

⁴⁵ W. Wink, *Jan Chrzciiciel*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, red. naukowa B.M. Metzger, M.D. Coogan, konsultacja wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 1996, s. 250.

⁴⁶ Joz 3.

⁴⁷ E.M. Meyers, *Jordan*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej...*, s. 271–272.

⁴⁸ D. Baly, *Jordan*, [w:] *Encyklopedia biblijna...*, s. 485; *Jordan*, [w:] F. Rienecker, G. Maier, *Leksykon biblijny*, red. naukowy wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 327.

⁴⁹ *Jan Chrzciiciel*, [w:] F. Rienecker, G. Maier, dz. cyt., s. 301.

⁵⁰ J 1, 28.

⁵¹ D. Baly, art. cyt., s. 487.

⁵² W. Wink, *Jan Chrzciiciel*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej...*, s. 249.

⁵³ J 3, 3-8.

⁵⁴ Rz 6, 1-11.

⁵⁵ Mk 10, 38-39; Łk 12, 50.

⁵⁶ W. Wink, art. cyt., s. 249–250.

⁵⁷ Iz 32, 15; Mk 1, 8.

⁵⁸ Iz 35, 1-10; 40, 3; 41, 18-19; 43, 19-20; Mk 1, 3. 8. 10.

⁵⁹ Jezus w synagodze w Nazarecie: Łk 4, 16-30.

⁶⁰ Mk 1, 7; J 1, 27.

nej przez niewolników, ale również można ten tekst wiązać z aspektem oblubieńczym. Zdjęcie sandała jest w Starym Testamencie symbolem małżeńskim i oznacza zrzeczenie się lub odebranie prawa do zawarcia małżeństwa z osobą, która była danemu człowiekowi obiecana⁶¹. Jan Chrzciciel nie rości sobie prawa do oblubienicy, do której przychodzi Oblubieniec-Jezus. Jan Chrzciciel jako przyjaciel oblubienca przygotowuje oblubienicę na przyjście Pana. Chrystus jako Oblubieniec występuje w Ewangeliach kilkakrotnie: w mowie o gościach weselnych⁶², przypowieści o dziesięciu pannach⁶³ i słowach Jana Chrzciciela⁶⁴. We wszystkich tych przypadkach termin ten pełni funkcję metaforyczną, ilustrując pewne aspekty posługi Jezusa. Co więcej, sam Jezus identyfikuje się z oblubieńcem⁶⁵ wprost⁶⁶ albo domyślnie⁶⁷. Mowa J 3, 28-30 jest unikatowa we wszystkich Ewangeliach, gdyż łączy Mesjasza z oblubieńcem. Naśladowców Jezusa ukazuje jako oblubienicę, a nie jako gości weselnych⁶⁸. Jest możliwe, że Ewangelista, łącząc Mesjasza z oblubieńcem, pokazuje, że Jezus został namaszczony na pogrzeb i spotykał się po zmartwychwstaniu z najbliższymi w sposób, jaki jest opisany w Pieśni nad Pieśniami, będącej hołdem Pisma Świętego dla królewskich nowożeńców⁶⁹.

4. Kontekst doktrynalny wydarzenia Chrztu Pańskiego

Ponadto symbolika ikony Chrztu Pańskiego może być ilustracją dla wypowiedzi Magisterium Kościoła. Zrozumienie teologiczne tekstu biblijnego związane jest z korzystaniem z dokumentów kościelnych, zwłaszcza z nauczania papieskiego. Papieże wielokrotnie w swoich adhortacjach i encyklikach odwołują się do tekstów biblijnych, dając impulsy do katechetycznej interpretacji biblijnej. Cenne są również katechezy papieskie.

W praktyce katechetycznej i homiletycznej przy omawianiu perykopy o chrzcie Jezusa w Jordanie bardzo mocno akcentuje się odniesienie do sakramentu chrztu świętego, zaniedbując często inne wymiary tego wydarzenia. Powiązanie chrztu Jezusa z sakramentem chrztu u najmłodszych uczniów może powodować błędne skojarzenie, że Pan Jezus został ochrzczony tak jak każdy chrześcijanin. Warto tutaj zwrócić uwagę na teksty katechez śródowych Jana Pawła II, które podejmując tematykę chrztu Jezusa w Jordanie oraz zagadnie-

⁶¹ Pwt 25, 5-10; Rt 4, 7.

⁶² Mk 2, 18-20.

⁶³ Mt 25, 1-10.

⁶⁴ J 3, 25-30.

⁶⁵ J. McWhirter, *Oblubienica, Oblubieniec*, [w:] *Słownik nauczania Jezusa...*, s. 512.

⁶⁶ Mk 2, 18-20 i par.; Mt 25, 1-10; J 3, 28-30.

⁶⁷ Mt 22, 1-14, J 2, 9; 4, 1-42; 12, 1-3; 20, 1-18.

⁶⁸ J. McWhirter, art. cyt., s. 513.

⁶⁹ Tamże, s. 514.

nia związane z sakramentami, nie łączą chrztu Jezusa z sakramentem chrztu świętego⁷⁰. Jan Paweł II łączy natomiast „teofanię chrztu i przemienienia”⁷¹. W tym kontekście zrozumiały staje się wymóg postawiony przy uzupełnianiu grona Dwunastu po śmierci Judasza, a mianowicie, że brano pod uwagę tylko tych, którzy byli świadkami działalności Jezusa od dnia chrztu w Jordanie, czyli pierwszej teofanii Nowego Testamentu.

W interpretacji katechetycznej chrztu Jezusa w Jordanie nie należy zapominać o tym, że wydarzenie to stanowi pierwszą tajemnicę światła w różańcu⁷², co jest dodatkowym motywem do uchwycenia kontekstu doktrynalnego. Tajemnice różańca są ze sobą powiązane, zwłaszcza w obrębie poszczególnych części. Tajemnice światła wiąże ze sobą motyw Objawienia. W każdej z tych tajemnic w Osobie Jezusa Chrystusa Bóg objawia swój zbawczy plan. Chrzest w Jordanie ukazuje Jezusa jako obiecanego sługę Jahwe, który przychodzi, aby dać swoje życie na okup za wielu i aby chrzcić Duchem Świętym. Cud w Kanie Galilejskiej jest znakiem dla uczniów Jezusa, aby w Jezusie Chrystusie ujrzeli Oblubieńca Kościoła i oczekiwali Godów Baranka. Głoszenie Królestwa Bożego i wzywianie do nawrócenia ukazuje zawsze aktualną misję prorocką Jezusa, która obecnie przedłużona jest w Kościele. W działalności publicznej podkreślone zostały nie spektakularne czyny i cuda, lecz prosta czynność nauczania i wzywianie do nawrócenia. Przemienienie Jezusa na górze objawia zarówno Jego godność Syna Bożego, jak i przemienione człowieczeństwo oraz chwałę zmartwychwstania. Ustanowienie Eucharystii jest tajemnicą obecności i urzeczywistnienia się Kościoła, przypomina o tym, ku czemu zmierza życie i liturgia, łączy zawarcie Nowego Przymierza, które dokonało się podczas ofiary krzyżowej z ofiarą eucharystyczną dokonywaną każdego dnia. Tajemnica ta wprowadza też bezpośrednio do części bolesnej różańca. Wszystkie tajemnice różańcowe łączą się w pewnym zakresie z Męką i Zmartwychwstaniem. Nic w tym dziwnego, skoro wydarzenia paschalne są momentem centralnym w historii zbawienia.

⁷⁰ Zob. katechezę śródowną z dnia 11 lipca 1990 r. o chrzcie Jezusa w Jordanie, znajdującą się w cyklu katechez o Duchu Świętym (*Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Duch Święty*, Kraków–Ząbki 1999, s. 168–171) oraz katechezę śródowną z dnia 13 lipca 1988 r. o ustanowieniu sakramentów, znajdującą się w cyklu katechez o Jezusie Chrystusie (*Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus*, Kraków–Ząbki 1999, s. 258–261).

⁷¹ Jan Paweł II w katechezie zatytułowanej *Ojciec świadczy o Synu* pisze: „To jedyne i podstawowe świadectwo, które wypływa z odwiecznej tajemnicy życia trynitarnego, znajduje swój szczególny wyraz w Ewangeliach synoptycznych, naprzód przy opisie chrztu Jezusa w Jordanie, po raz drugi w opisie przemienienia Jezusa na górze Tabor. Oba wydarzenia zasługują na dokładne przypomnienie” – Katecheza śródowna z dnia 27 maja 1987 r. z cyklu katechez o Jezusie Chrystusie, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus...*, s. 104.

⁷² Jan Paweł II, List apostolski o różańcu *Rosarium Virginis Mariae*, n. 21. Zapoznawanie z tajemnicami różańca powinno dokonywać się na wszystkich etapach edukacyjnych. W starszych klasach chodzi o pogłębienie zrozumienia treści i wprowadzenie analogii biblijnych.

5. Kontekst liturgiczny święta Chrztu Pańskiego

Na Wschodzie święto Chrztu Pańskiego jest trzecim po Wielkanocy i Bożym Narodzeniu najbardziej uroczyste celebrowanym świętem. Na Zachodzie mamy dwa oddzielne święta upamiętniające Epifanię: święto Trzech Króli oraz święto Chrztu Pańskiego⁷³. W Monastycznej liturgii godzin w te dni w czasie II Nieszporów występuje ta sama antyfona: „W tym dniu tak świętym trzy cuda wysławiamy: * dziś gwiazda przywiodła mędrców do żłóbka, / dziś podczas godów woda winem się stała; / dziś dla naszego zbawienia Chrystus od Jana przyjął chrzest w Jordanie, / alleluja”⁷⁴. W czasie jutrzni w uroczystość Objawienia Pańskiego antyfona do pieśni Zachariasza łączy tajemnicę Epifanii z tajemnicą zaślubin: „Dzisiaj Kościół złączył się z Chrystusem, swoim Oblubieńcem, który go z grzechów obmywa w Jordanie: / biegną mędrcy z darami na królewskie gody, / a woda przemieniona w wino cieszy biesiadników, / alleluja”⁷⁵. Chrzest Jezusa w Jordanie ściśle łączy postać Mesjasza z osobą Jana Chrzciciela. Jest to już zaznaczone w liturgii adwentowej, gdzie Jan Chrzciciel jest jedną z głównych postaci. Zwłaszcza 2. niedziela Adwentu stawia jego postać w centrum liturgii słowa⁷⁶. O Janie Chrzcicielu również jest mowa w 2. prefacji adwentowej, która odmawiana jest od 17 grudnia⁷⁷. Pierwsza wzmianka o kulcie Jana Chrzciciela pochodzi z połowy IV w. z egipskiego papiirusu z Fajum. Wspomnienie Jana Chrzciciela przewidziane było na 5 stycznia w połączeniu z Epifanią. Termin tego wspomnienia pojawia się w większości wschodnich kalendarzy⁷⁸. Na Zachodzie wytworzyła się tradycja wspominania narodzin Jana Chrzciciela w związku z letnią zmianą długości dnia 24 czerwca, zważając na słowa z J 3, 30: Trzeba, by On (Chrystus) wzrastał, a ja (Jan Chrzciciel) żebym się umniejszał⁷⁹, co też nasuwa skojarzenie ze sposobem przedstawiania św. Jana Chrzciciela na ikonie Chrztu Pańskiego. Wspomnienie narodzenia św. Jana Chrzciciela jest też sześć miesięcy przed narodzeniem Chrystusa według Łk 1, 36⁸⁰, co łączy jego osobę z tajemnicą Wcielenia i Epifanii.

Teksty biblijne czytane w święto Chrztu Pańskiego są następujące: Iz 42, 1-4. 6-7; Ps 29; Dz 10, 34-38; Mt 3, 13-17 (rok A), Mk 1, 6b-11 (rok B), Łk 3, 15-16. 21-22 (rok C). Czytanie z Księgi Izajasza przywołuje na myśl pierw-

⁷³ N. Miazhevich, J.P. Strumiłowski, dz. cyt., s. 155.

⁷⁴ *Monastyczna Liturgia Godzin*, t. 1: *Okres Adwentu, Okres Bożego Narodzenia*, Zakony Benedyktynskie w Polsce (MLG), s. 415, 471. W LG w II Nieszporach święta Chrztu Pańskiego występuje inna antyfona – s. 563.

⁷⁵ LG, s. 499.

⁷⁶ *Jan Chrzciciel*, [w:] *Leksykon liturgii*, oprac. B. Nadolski, Poznań 2006, s. 579.

⁷⁷ *Mszal z czytaniem. Niedziele, uroczystości, święta, dni powszednie*, Katowice 1993, s. 620.

⁷⁸ *Jan Chrzciciel*, [w:] *Leksykon liturgii...*, s. 578.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże.

sze wystąpienie Jezusa w synagodze w Nazarecie, opisane u św. Łukasza⁸¹, o czym była wzmianka wyżej. Psalm 29 jest hymnem ku czci Pana. Fragment z Dziejów Apostolskich jest *summariusum* działalności Jezusa od chrztu, który głosił Jan. Perykopy z Ewangelii na poszczególne lata zawierają krótkie opisy chrztu Jezusa w Jordanie.

Ewangelia według św. Mateusza czytana w roku A zwraca uwagę przede wszystkim na postawę Jana Chrzciciela, który uważa siebie za absolutnie niższego od Jezusa, za człowieka grzesznego, który potrzebuje chrztu Jezusowego i nie rozumie, dlaczego Jezus prosi o chrzest⁸². Jezus poddany woli Bożej wykonuje akt pokory, zgodny z zapowiedziami proroka o Słudze Jahwe⁸³, który przez upokorzenie i cierpienie miał zrealizować zbawczy plan Boga⁸⁴. Przez przyjęcie chrztu Janowego Jezus, który nie miał grzechu, solidaryzował się i niejako utozsamiał z grzesznikami, dając tym samym do zrozumienia, że swoje mesjańskie posłannictwo pojmuje jako zejście między grzesznych ludzi, znizenie się, aby jako Boski lekarz uzdrawiać dusze. Autor pierwszej Ewangelii w swoim opisie chrztu Pańskiego świadomie zawarł dyskretną aluzję do Męki Chrystusa⁸⁵, przez dialog między Jezusem a Janem Chrzcicielem o wypełnieniu sprawiedliwości, którą łączy z Prawem⁸⁶. Chrzest był pierwszym krokiem w dziele dźwigania grzechów świata. Przez pokorne przyjęcie chrztu od Jana zapoczątkował dzieło odkupienia, które swój finał znalazło na krzyżu⁸⁷.

Ewangelia według św. Marka czytana w roku B przekazuje krótką informację o chrzcie Jezusa zaledwie w trzech wersetach⁸⁸, poprzedzoną zapowiedzią Jana Chrzciciela o mocniejszym od niego, który chrzcić będzie Duchem Świętym⁸⁹. Po wyjściu z wody Jezus widzi rozdzierane niebiosa i Ducha jak gołębicę, który zstępuje na Niego⁹⁰. Otwarcie niebios może wskazywać na te-

⁸¹ Łk 4, 16-30.

⁸² J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 2004, s. 109; A. Paciorek, *Ewangelia według św. Mateusza, rozdziały 1-13, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2005, s. 164; J. Stępczak, *Chrzest Jezusa w Jordanie. Pismo a Tradycja w pierwszych trzech wiekach Kościoła*, Poznań 1998, s. 22.

⁸³ Chodzi o cztery pieśni o Słudze Jahwe w Iz 42, 1-9; 49, 1-7; 50, 4-11; 52, 13-53, 12.

⁸⁴ J. Homerski, dz. cyt., s. 109.

⁸⁵ J. Stępczak, dz. cyt., s. 23; O. Cullmann, *Le baptême des enfants et la doctrine biblique de baptême*, Neuchâtel 1948, s. 13-16; A.M. Hunter, *The Work and Words of Jesus*, London 1951, s. 35-36.

⁸⁶ J. Stępczak, dz. cyt., s. 23; A. Descamps, *Les justes et la justice dans les évangiles et le christianisme primitif, hormis la doctrine proprement paulinienne*, Louvain 1950, s. 111-118.

⁸⁷ A. Paciorek, dz. cyt., s. 164; J. Homerski, dz. cyt., s. 110.

⁸⁸ Mk 1, 9-11.

⁸⁹ Mk 1, 7-8.

⁹⁰ Mk 1, 10 – tłum. A. Malina.

mat apokaliptyczny⁹¹. Było ono często wstępem do wizji⁹². Może też otwierać drogę do przyścia Ducha Świętego, jak u proroka Izajasza⁹³, gdzie prorok woła do Boga, prosząc o nadejście ery eschatologicznej⁹⁴. Obraz rozdartego nieba przypomina manifestację Boga na zewnątrz, wyjście Boga z Jego transcendencji⁹⁵. Rozdzierane niebiosy wyrażają mocne, negatywne uczucia Boga spowodowane grzechami ludzi⁹⁶. W chwili śmierci Jezusa zostaje rozdarta zasłona przybytku⁹⁷. Podobnie jak ludzie rozdzielali szaty wobec śmierci najbliższych, tak Bóg, rozdzielając to, co jest obrazem Jego samego, wyraża ból z powodu gwałtownej śmierci Syna. Czynność rozdzielania tworzy rodzaj inkluzji, czyli ram obejmujących ziemską działalność Jezusa⁹⁸. Dzięki widzeniu po chrzcie w Jordanie Jezus rozpoznaje, że odtąd wszystkie Jego słowa i czyny będą się dokonywały w Duchu Świętym, w znaczeniu podanym przez Jana, czyli ta działalność stanie się chrztem nawrócenia na odpuszczenie grzechów⁹⁹. Duch jednocześnie zaświadcza o mesjańskości Jezusa¹⁰⁰, Mesjasz bowiem posiadać miał pełnię Ducha Bożego¹⁰¹.

Ewangelia według św. Łukasza czytana w roku C zawiera dwa fragmenty. Wersety 15-16 mówiące o zapowiedzi Jana oraz wersety 21-22 mówiące o chrzcie Jezusa. Perykopa w roku C jest bardzo podobna do perykopy z roku B. Różnicę stanowi to, że w przekazie św. Marka to Jezus sam widzi otwarte niebo, gołębicę i słyszy głos Ojca, natomiast w przekazie św. Łukasza, podobnie jak w Ewangelii według św. Mateusza, jest to epifania dla zgromadzonych nad Jordanem. Zstąpienie Ducha Świętego na Jezusa w postaci gołębiczy stanowi widzialny dla wszystkich znak mesjańskiej godności Jezusa, co zostaje dodatkowo potwierdzone przez głos z nieba¹⁰². W Starym Testamencie usłyszenie Bożego

⁹¹ J. Stępczak, dz. cyt., s. 19; V. Taylor, *The Gospel According to St. Mark. The Greek Text with Introduction Notes and Indexes*, London 1952, s. 163.

⁹² Ez 1, 1; Ap 4, 1.

⁹³ Iz 63, 19 – 64, 3.

⁹⁴ J. Stępczak, dz. cyt., s. 19; A. Feuillet, *Le baptême de Jésus d'après l'évangile selon Saint Marc (1, 9-11)*, „The Catholic Biblical Quarterly” 21 (1959), s. 469–472.

⁹⁵ H. Langkammer, *Ewangelia według świętego Marka, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1977, s. 84.

⁹⁶ A. Malina, *Ewangelia według świętego Marka, rozdziały 1, 1 – 8, 26, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2013, s. 98.

⁹⁷ Mk 15, 38; J. Stępczak, dz. cyt., s. 20.

⁹⁸ A. Malina, dz. cyt., s. 98–99.

⁹⁹ Tamże, s. 100.

¹⁰⁰ H. Langkammer, *Ewangelia według świętego Marka...*, s. 85.

¹⁰¹ Iz 11, 2; 61, 1.

¹⁰² F. Mickiewicz, *Ewangelia według świętego Łukasza, rozdziały 1-11, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2011, s. 232–233; F. Gryglewicz, *Ewangelia według świętego Łukasza, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1974, s. 123.

głosu występuje w niektórych powołaniach prorockich¹⁰³. W teofanii nad Jordanem słowa głosu z nieba są cytatem z Ps 2, 7 połączonym aluzją do Iz 42, 1, gdzie jest mowa o zstąpieniu Ducha na Bożego wybrańca¹⁰⁴. Niektórzy Ojcowie Kościoła w tym miejscu Ewangelii umieszczali wersję słów z psalmu: „Ty jesteś moim Synem, ja Ciebie dziś zrodziłem” (Ps 2, 7). Św. Łukasz w Dziejach Apostolskich powołuje się na Ps 2, 7 w kontekście zmartwychwstania Chrystusa¹⁰⁵. Treścią tego psalmu jest uroczysta intronizacja króla, której towarzyszy akt namaszczenia symbolizujący zapewnienie opieki Bożej oraz udzielenie mu mocy, dzięki której Boży pomazaniec będzie wiecznie panować nad wieloma narodami aż po krańce ziemi¹⁰⁶. Ewangelista Łukasz wspomina, że Jezus modlił się w czasie chrztu. Spośród wszystkich ewangelistów najczęściej wymienia różne sytuacje, w których Chrystus się modlił¹⁰⁷, podając wzmianki o modlitwie Jezusa również wtedy, gdy inni o niej nie wspominają: przed wyborem Dwunastu¹⁰⁸, przed wyznaniem Piotra w Cezarei¹⁰⁹, podczas Przemienienia na górze¹¹⁰, przed nauczeniem modlitwy *Ojcze nasz*¹¹¹, w intencji Piotra¹¹², za swych oprawców¹¹³. Modlitwa w czasie chrztu wskazuje na ważny moment w działalności publicznej Jezusa.

Wszystkie te czytania biblijne mogą być uwzględnione w katechezie poruszającej zagadnienie chrztu Pańskiego, wzbogacając teksty, które wysuwają się na plan pierwszy przy oglądaniu ikony. Uzupełniają je treści liturgiczne, jak prefacja ze święta Chrztu Pańskiego: „Ty przez cudowne znaki nad wodami Jordanu * objawiłeś nam tę tajemnicę chrztu nowego. * Twój głos rozległ się w niebie, * abyśmy uwierzyli, że Twoje Słowo zamieszkało wśród ludzi. * Duch Święty, zstępując w postaci gołębicy, * dał świadectwo, że Chrystus, Twój Sługa, * został namaszczoney i posłany, * aby głosić dobrą nowinę ubogim”¹¹⁴.

W kontekście liturgicznym można skorzystać również z liturgii Kościoła Wschodniego, co czyni papież Jan Paweł II. Powołuje się on mianowicie w jednej ze swych katechez środowych na liturgię bizantyjską, która mówi, że

¹⁰³ Ez 1, 28; Jr 1, 4.

¹⁰⁴ F. Mickiewicz, dz. cyt., s. 233.

¹⁰⁵ Dz 13, 33; J. Stępczak, dz. cyt., s. 29–30.

¹⁰⁶ Ps 2, 8.

¹⁰⁷ J. Stępczak, dz. cyt., s. 26. Jezus modlił się w samotności (Mt 14, 23; Mk 1, 35; Łk 5, 16), przy okazji posiłków (Mt 14, 19; 15, 36; 26, 26–29; Mk 8, 6; 14, 22–25; Łk 22, 19–20; J 6, 11), przed swoją Męką (Mt 26, 36–46; Mk 14, 32–42; Łk 22, 40–46; J 17, 1–26), na krzyżu (Mt 27, 46; Mk 15, 34; Łk 23, 34. 46).

¹⁰⁸ Łk 6, 12.

¹⁰⁹ Łk 9, 18.

¹¹⁰ Łk 9, 28.

¹¹¹ Łk 11, 1.

¹¹² Łk 22, 32.

¹¹³ Łk 23, 34.

¹¹⁴ *Mszal z czytaniem...*, s. 623.

w Jordanie „obmywa się Chrystus Słońce”. Dalej w tej katechezie napotykamy następującą uwagę: „Ta sama liturgia w Jutrznii dnia Teofanii lub Epifanii Chrystusa zawiera dialog z rzeką: «Coś ujrzał, Jordanie, że tak się wzburzyły twe wody? Widziałem Niewidzialnego obnażonego i przeniknęło mnie drżenie. Jakże bowiem nie drżeć i nie upaść przed Nim? Aniołowie zadrżeli na Jego widok, niebo się zachwiało, ziemia się zatrzęsała, a morze cofnęło się ze wszystkimi istotami widzialnymi i niewidzialnymi. Chrystus ukazał się w Jordanie, by uświęcić wszystkie wody!»¹¹⁵. Odniesienie do liturgii bizantyjskiej przywołuje także obraz ikony Chrztu Pańskiego, na której obecni aniołowie są świadkami tego wydarzenia, i staje się ona pomostem między kontekstem liturgicznym a biblijnym zarówno w odniesieniu do aniołów, jak i rzeki Jordan oraz Osoby Chrystusa.

6. Zakończenie

W katechezie biblijnej z korzyścią można posługiwać się ikonami dla zaakcentowania ważnych prawd wiary. Obrazowe i symboliczne przedstawienie wydarzeń biblijnych ułatwi uczniom zapamiętanie głównych wniosków teologicznych wynikających z interpretacji Pisma Świętego. Ikona może także pomóc w doborze kontekstu biblijnego dla omawianych wydarzeń przez przedstawione osoby i symbole.

Korzystanie z dorobku ikon w katechezie biblijnej, oprócz korzyści wynikających dla katechetycznej interpretacji biblijnej, wypełnia również zadanie wychowania do życia wspólnotowego, które zakłada także wymiar ekumeniczny¹¹⁶. Oczywiście katecheta winien mieć świadomość odrębności myśli prawosławnej i nie może korzystać z niej bezkrytycznie. Powinien wykazać tutaj podobną ostrożność jak w przypadku korzystania z pism Ojców Kościoła¹¹⁷. Ponadto katecheta winien odróżniać ikony od obrazów o tematyce religijnej malowanych w konwencji ikon i przypominających ikony. Obecnie mamy do czynienia z wyraźną modą na ikony, co daje się zauważyć w katolickich świątyniach. Wiele współczesnych ikon powstaje w oderwaniu od tradycji¹¹⁸, co po-

¹¹⁵ Jan Paweł II, *Chwała Trójcy Świętej w Chrzcie Chrystusa*, katecheza środowica z dnia 12 kwietnia 2000 r., <http://papiez.wiara.pl/doc/558699.Chwala-Trojcy-Swietej-w-Chrzcie-Chrystusa> (dostęp: 28.12.2017).

¹¹⁶ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, n. 86.

¹¹⁷ Na temat specyfiki egzegezy Ojców Kościoła oraz różnic, jakie występują między starożytną a współczesną interpretacją tekstów biblijnych, zob. H. Langkammer, *Historia interpretacji Nowego Testamentu*, [w:] *Metodologia Nowego Testamentu*, red. tenże, Pelplin 1994, s. 16–19.

¹¹⁸ W Internecie można spotkać oferty, w których wykonawcy informują, że zamawiający może skorzystać z dostępnego katalogu albo zamówić nowy obraz oraz określić

woduje, że obraz traci swój przekaz teologiczny i powiązanie z innymi ikonami. Dlatego katecheta, jeżeli chce posłużyć się ikoną jako źródłem katechetycznym, winien korzystać z przykładów tradycyjnych.

Bibliografia

- Baly D., *Jordan*, [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 485–487.
- Bastiaansen L., *Ikony Wielkiego Tygodnia. Teologia i symbolika ikon*, przeł. T. van-Loo Jaroszyk, Kraków 2005.
- Bielawski M., *Blask ikon*, Kraków 2005.
- Bielawski M., *Oblicza ikony*, Kraków 2006.
- Bułgakow S., *Ikona i kult ikony. Zarys dogmatyczny*, przekład i oprac. H. Paprocki, Bydgoszcz 2002.
- Cullmann O., *Le baptême des enfants et la doctrine biblique de baptême*, Neuchâtel 1948.
- Cummins S.A., *Jan Chrzciciel*, [w:] *Słownik nauczania Jezusa oraz tematów czterech Ewangelii*, red. J.B. Green, J.K. Brown, N. Perrin, Warszawa 2017, s. 297–305.
- Descamps A., *Les justes et la justice dans les évangiles et le christianisme primitif, hormis la doctrine proprement paulinienne*, Louvain 1950.
- Evdokimov P., *Prawosławie*, przeł. J. Klinger, Warszawa 1986.
- Evdokimov P., *Sztuka ikony, Teologia piękna*, tłum. z j. francuskiego M. Żurowska, Warszawa 1999.
- Fałczyk B., *Hermeneja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, k. 769–770.
- Feuillet A., *Le baptême de Jésus d'après l'évangile selon Saint Marc (1, 9-11)*, „The Catholic Biblical Quarterly” 21 (1959), s. 468–490.
- Frejlich A., *Ikona*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, k. 8–9.
- Gryglewicz F., *Ewangelia według świętego Łukasza, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1974.
- Hartsock C., *Światło i ciemność*, [w:] *Słownik nauczania Jezusa oraz tematów czterech Ewangelii*, red. J.B. Green, J.K. Brown, N. Perrin, Warszawa 2017, s. 788–790.
- Homerski J., *Ewangelia według św. Mateusza, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 2004.
- Hunter A.M., *The Work and Words of Jesus*, London 1951.

kolorystykę. Takie obrazy nie są w ścisłym znaczeniu ikonami, mimo że wykorzystują technikę i konwencję ikon. Paradoksem jest również to, że ikonami mogą być dzieła, które nie wszyscy określają tym mianem – M. Bielawski, *Oblicza ikony*, Kraków 2006, s. 10–11. Sobór Nicejski II (787) ikoną określa nie tylko obrazy malowane na desce, ale także „ułożone w mozaikę lub wykonane innym sposobem, które umieszcza się ze czcią w świętych kościołach Bożych, na naczyniach liturgicznych i na szatach, na ścianach [...] w domach czy przy drogach” – *Dekret wiary...*, n. 14.

- Jan Chrzyciel, [w:] F. Rienecker, G. Maier, *Leksykon biblijny*, red. naukowy wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 301.
- Jan Chrzyciel, [w:] *Leksykon liturgii*, oprac. B. Nadolski, Poznań 2006, s. 579.
- Jan Paweł II, *Chwała Trójcy Świętej w Chrzcie Chrystusa*, katecheza środowowa z dnia 12 kwietnia 2000 r., <http://papiez.wiara.pl/doc/558699.Chwala-Trojcy-Swietej-w-Chrzcie-Chrystusa> (dostęp: 28.12.2017).
- Jan Paweł II, List apostolski o różańcu *Rosarium Virginis Mariae*.
- Janocha M., *Ikonografia świąt Pańskich*, [w:] *Chrystus wybawiający. Teologia świątych obrazów*, red. A.A. Napiórkowski, Kraków 2003.
- Jazykowa I., *Świat ikony*, przeł. H. Paprocki, Warszawa 1998.
- Jordan, [w:] F. Rienecker, G. Maier, *Leksykon biblijny*, red. naukowy wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 327.
- Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Duch Święty*, Kraków–Ząbki 1999.
- Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus*, Kraków–Ząbki 1999.
- Keener C.S., *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, red. naukowa wyd. polskiego K. Bardski, W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 127.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Langkammer H., *Ewangelia według świętego Marka, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1977, s. 84.
- Langkammer H., *Historia interpretacji Nowego Testamentu*, [w:] *Metodologia Nowego Testamentu*, red. tenże, Pelplin 1994, s. 11–32.
- Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 1: *Okres Adwentu, Okres Bożego Narodzenia* (LG), Pallottinum, Poznań 1982.
- Łukaszuk T.D., *Obraz święty – ikona w życiu, w wierze i w teologii Kościoła. Zarys teologii świętego obrazu*, Częstochowa–Jasna Góra-Skałka 1993.
- Malina A., *Ewangelia według świętego Marka, rozdziały 1, 1 – 8, 26, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2013.
- McWhirter J., *Oblubienica, Oblubieniec*, [w:] *Słownik nauczania Jezusa oraz tematów czterech Ewangelii*, red. J.B. Green, J.K. Brown, N. Perrin, Warszawa 2017, s. 512–514.
- Meyers E.M., *Jordan*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, red. naukowa B.M. Metzger, M.D. Coogan, konsultacja wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 1996, s. 271–272.
- Miazhevich N., Strumiłowski J.P., *Ikony zbawienia. Słowo, światło, kontemplacja*, Kraków–Tyniec 2017.
- Mickiewicz F., *Ewangelia według świętego Łukasza, rozdziały 1-11, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2011.
- Monastyczna Liturgia Godzin*, t. 1: *Okres Adwentu, Okres Bożego Narodzenia, Zakony Benedyktynskie w Polsce* (MLG).
- Mszal z czytaniem. Niedziele, uroczystości, święta, dni powszednie*, Katowice 1993.
- Paciorek A., *Ewangelia według św. Mateusza, rozdziały 1-13, Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2005.
- Potyrała L., *Ikona. Katechetyczna funkcja ikony*, Kraków 1998.
- Shuler P.L., *Jan Chrzyciel*, [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. naukowa P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 431–432.

- Sobór Nicejski II (787), *Dekret wiary*, n. 13, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. 1: (325–787), układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 337.
- Standaert B., *Ikona Trójcy Andrieja Rublowa*, Bydgoszcz 2002.
- Stępczak J., *Chrzest Jezusa w Jordanie. Pismo a Tradycja w pierwszych trzech wiekach Kościoła*, Poznań 1998.
- Stypułkowska B., *Biblijna formacja katechetów*, Częstochowa 2015.
- Stypułkowska B., *Ikona Bożego Narodzenia w katechezie biblijnej*, (w druku).
- Stypułkowska B., *Perykopa o przemienieniu Pańskim w katechezie biblijnej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 34 (2006), s. 180–184.
- Taylor V., *The Gospel According to St. Mark. The Greek Text with Introduction Notes and Indexes*, London 1952.
- Tomaszewska A., *Ikona w katechezie*, Częstochowa 2003, mps.
- Walter Ch., *Sztuka i obrządek Kościoła bizantyńskiego*, przeł. K. Malcharek, Warszawa 1992.
- Wink W., *Jan Chrzciciel*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, red. naukowa B.M. Metzger, M.D. Coogan, konsultacja wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 1996, s. 249–251.

Beata Stypułkowska – dr teologii, wykładowca katechetyki w Wyższym Instytucie Teologicznym im. NMP Stolicy Mądrości w Częstochowie. Praca doktorska pt. *Teoretyczne i praktyczne założenia przygotowania katechetów do poprawnej interpretacji tekstów biblijnych z uwzględnieniem form samokształcenia kierowanego*, napisana pod kierunkiem bpa dra hab. Antoniego Długosza, została obroniona na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w grudniu 1998 r. Członek Stowarzyszenia Katechetów Polskich, Stowarzyszenia Biblistów Polskich, Polskiego Towarzystwa Teologicznego, Oddział w Częstochowie. Autorka kilkudziesięciu artykułów i trzech pozycji książkowych.